

NOȚIUNEA ȘI IMPORTANȚA ACTELOR DE PROCEDURĂ CIVILĂ

Tatiana CRUGLIȚCHI,

magistru în drept, asistent univ.

Materia actelor de procedură civilă prezintă un caracter de cea mai mare generalitate, deoarece chestiunile privind competența, dreptul la acțiune cu toate aspectele sale, configurarea practică a participării reclamantului și pârâtului la proces, ca și a terților, tot ce interesează propunerea și administrarea probelor și modul de exercitare în timp a drepturilor procesuale, dezbaterile și pronunțarea hotărârii, căile de atac se traduc, în fond, prin săvârșirea unor diverse și multiple acte de procedură.

Procesul civil este deci, de neconceput fără efectuarea actelor de procedură, deoarece acestea în înlănțuirea lor pun în lumină adevăratele raporturi juridice dintre părțile litigante. Am putea afirma, așadar, că după cum în dreptul material actele și faptele juridice civile sunt substanța însăși a vieții juridice, tot astfel actele de procedură constituie cadrul esențial al procesului civil¹.

În general, în știința dreptului civil, noțiunea de „act” are accepțiuni diferite. Astfel, termenul de „act” are în primul rând înțelesul de operație juridică, de exemplu, căsătoria, donația, înfierea, etc. Alteori noțiunea de „act” desemnează mijlocul de constatare, de dovadă a unei operații juridice, cum ar fi de pildă, înscrisul probator al contractului de donație etc.

Conceptul de act procedural este folosit frecvent în limbajul juridic. Dar, definiția conceptului de act procedural nu reprezintă o problemă eminentemente teoretică, ci una cu implicații practice deosebite. Configurarea noțiunii de „act de procedură civilă” implică, după părerea noastră, o dublă investigație: a domeniului legal și a domeniului doctrinar.

Primul domeniu este cel al Codului de procedură civilă (CPC) care, ne relevă cea mai mare parte a elementelor definitorii ale actului de procedură civilă. Nu este o operațiune simplă, deoarece aceste elemente sunt dispersate în diferite texte ale legii, trebuind să fie descoperite pas cu pas, în urma unui examen critic și nuanțat, implicând reținerea a ceea ce se impune cu necesitate și lăsarea în afara noțiunii a ceea ce este întâmplător sau nesemnificativ.

Al doilea domeniu, cel doctrinar, necesită și el un dublu examen critic. Mai întâi trebuie să lămurim în modul cel mai explicit în ce măsură

teoria „actului juridic civil” are vreo semnificație în definirea „actului de procedură civilă”. În al doilea rând, urmează să supunem unei cercetări cât mai temeinice variatele definiții ce s-au dat actului de procedură civilă pentru a reține ceea ce considerăm a fi valoros și deci util pentru elaborarea unui concept generalizator indispensabil.

Codul de procedură civilă nu definește „actul de procedură” și, de altfel, nici nu trebuie să o facă, deoarece legea nu este un tratat teoretic, ci un instrument practic, normativ și regulator, iar dacă enumeră unele acte de procedură, acesta este primul semn că legea nu se ocupă cu elaborarea unei definiții cuprinzătoare a acestui termen; oricum, liniile pe care uneori le trasează, sunt fie imprecise, fie insuficiente pentru a alcătui o definiție a noțiunii. Așadar, definiția trebuie să fie în mod obligatoriu elaborată de teoria dreptului.

Din acest punct de vedere, totdeauna între teoria dreptului și legi va exista o „contradicție dureroasă care se rezolvă de fiecare dată printr-o necesară critică a legii, spre a-i atribui înțelesul exact, conținutul precis și sensul adevărat și pentru a oferi interpretului, în deosebi instanțelor judecătorești, posibilitatea de a concretiza abstractul, făcându-l aplicabil celor mai diverse situații și de a adevca mijloacele de care ele dispun scopului legii. Același drum este necesar și de la teorie la lege, care îndreaptă atenția cercetătorului spre numeroase controverse sau spre domenii conexe.

În legislație conceptul de „act de procedură” este folosit adesea într-o accepțiune restrânsă, respectiv de act ce nu poate fi privit în afara înscrisului care îl constată. Soluția este explicabilă întrucât în materie procedurală un număr important de acte trebuie să fie materializate în scris, iar forma reprezintă în atare împrejurări o condiție necesară pentru însăși valabilitatea operației juridice².

Confruntată cu această inadvertență, în literatura juridică termenul de „act de procedură”, nu acoperă totdeauna același înțeles. El este întrebuițat uneori în sensul de înscris constatator, alteori în sens de operație juridică, și în mod frecvent se confundă operația însăși cu înscrisul material³. De exemplu, se obișnuiește a se numi act de procedură, atât depunerea la instanță a cererii de chemare în judecată cât și însuși cererea de chemare în judecată.

Considerăm că o înțelegere deplină a noțiunii de „act de procedură” nu poate face abstracție de o altă noțiune și anume cea care desemnează forma de procedură.

Această precizare apare necesară cu atât mai mult cu cât, deși

textele CPC utilizează această noțiune, literatura juridică nu a insistat suficient, după părerea noastră asupra acestei probleme, ocupându-se mai mult de condițiile de formă a unor acte determinate.

În dreptul procesual civil, care prin excelență constituie un sistem de acte și procedee tehnice izvorâte din viață, forma apare cu mai multă pregnanță ca un element permanent și necesar; ea nu este un aspect legat de începuturile primitive ale dreptului, pentru că nu trebuie să confundăm forma cu formalismul⁴.

Forma de procedură este ceea ce legea prescrie pentru desfășurarea și finalizarea procesului civil, iar actul de procedură reprezintă această formă adusă la îndeplinire⁵.

Procedura este „formă”, iar rânduieșile ei sunt supuse „formalismului juridic” – ca procedeu tehnic întemeiat pe realitățile vieții sociale pentru a disciplina părțile în realizarea drepturilor, pentru a disciplina organul judiciar în distribuirea justiției și pentru a asigura ordinea și siguranța în viața socială⁶.

Disocierea ce se face uneori între forma de procedură și formalitatea procedurală necesită un examen aparte. Când vorbim de forme procedurale avem în vedere, așa cum am arătat deja, cerințele prevăzute de lege prin care se reglementează diferitele activități ce trebuie îndeplinite de părți și de instanță în cursul procesului, în timp ce formalitatea procedurală ar reprezenta un element secundar, de detaliu al formelor procedurale. Totuși cuvântul „formă” are o întindere mai mare decât cuvântul „formalitate”: primul cuprinde tot ce servește pentru constituirea actului, în timp ce formalitățile nu sunt propriu – zis decât condiții izolate ce trebuiesc îndeplinite pentru validitatea actului.

Definirea formalității procedurale ca un element de detaliu al formei de procedură nu poate ridica desigur, nici o obiecție, dar nu putem să nu remarcăm faptul că disocierea între cei doi termeni este lipsită de orice însemnătate teoretică și, mai ales, practică pentru că din moment ce formalitatea procedurală trebuie să fie și ea adusă la îndeplinire ca și forma de procedură între ele nu există nici o deosebire de esență.

Așadar, în opinia unor autori, formalitatea procedurală se subordonează aceluiași regim care reglementează formele de procedură⁷.

Formele procedurale luate în ansamblul lor au rolul de a asigura o judecată dreaptă, care să se desfășoare în cele mai bune condiții, păstrându-se echilibrul între părți și dând posibilitate judecătorului să cunoască faptele, și, în acest fel, să pronunțe o hotărâre, legală și temeinică.

Luata în parte, diversele forme procedurale urmăresc fiecare scopuri specifice, subordonate finalității procesului civil în ansamblul său. Astfel, cele privitoare la conținutul cererii de chemare în judecată și a referinței asigură dreptul de apărare al părților prin încunoaștințarea lor reciprocă despre pretențiile și apărările pe care le au, pentru a nu fi surprinse la dezbaterile procesului; cele privind citarea părților garantează contradictorialitatea și deasemenea dreptul de apărare; cele privind întocmirea dispozitivului înainte de pronunțarea hotărârii, obligativitatea motivării hotărârii și exercitarea căilor de atac protejează părțile împotriva unui eventual arbitrar al judecătorului⁸.

Deci, după cum s-a subliniat în literatura de specialitate, prin formă de procedură, se înțelege toate dispozițiile, normele și regulile care privesc mersul procesului, tot ceea ce legea prescrie că trebuie urmat pentru executarea hotărârilor și tot ce poate avea legătură directă cu funcțiunea legală a organelor judecătorești.

Forma se întâlnește la originea tuturor legislațiilor, și după cum sugestiv s-a arătat, „ea este pentru actele juridice, ceea ce este tiparul pentru o monedă”⁹.

Desigur, nu toate formele de procedură se cer a fi constatate prin acte scrise; dar, toate actele de procedură sunt cu necesitate forme de procedură, ceea ce constituie o caracteristică esențială în definirea actelor de procedură.

Așa fiind noțiunile de „formă” și „act de procedură” se folosesc uneori împreună ca în expresia „forma actelor de procedură”, care exprimă condițiile extrinseci pentru existența și validitatea unor asemenea acte. Este însă, important de reținut că deși în mod obișnuit prin act de procedură se înțelege înscrisul menit a constata îndeplinirea formei de procedură, există și cazuri când actele de procedură nu se materializează în scris, legea însăși autorizând ca ele să poată fi îndeplinite și verbal¹⁰. Până la urmă totuși, consemnarea lor de către instanță în procesele – verbale asigură, în mod indirect, constatarea lor în formă scrisă.

Formalitățile procedurale constituie elemente de detaliu care compun actul de procedură, unele esențiale, altele accesorii, dar care împreună alcătuiesc forma actului.

Formalismul înseamnă că forma devine un scop în sine și nu reprezintă expresia conținutului; ea este exagerare în detrimentul dreptului care de cele mai multe ori este sacrificat.

Dacă în epocile mai vechi procesul civil se caracteriza printr-un formalism rigid, dreptul contemporan repudiază în general formalismul

dar nu renunță și nici nu trebuie să renunțe la formă; formele procedurale fiind obligatorii atât pentru participanți cât și pentru instanță¹¹.

În dreptul procesual civil, forma prezintă următoarele caracteristici:¹² ea este – atunci când legea o prescrie – un element esențial al actului, deoarece în absența ei actul este sancționat, în principiu, cu nulitatea;

- 1) ea este obligatorie și exclusivă, în sensul că pentru efectuarea valabilă a unui act de procedură, părțile ori instanța de judecată trebuie să respecte forma desemnată de legiuitor, ele neputând alege un alt mod de exteriorizare a voinței lor;
- 2) forma este abstractă și constantă deoarece pentru același act de procedură sau pentru o succesiune de acte, forma este invariabil aceeași fără deosebire de conținutul concret pe care îl cuprinde și care este diferit de la caz la caz.

Pentru a produce efecte juridice, voința părților angajate în proces trebuie să fie manifestă, să fie exteriorizată în formele prevăzute de lege. Numai în felul acesta ea poate fi cunoscută de participanții la proces și numai astfel ea poate conduce la stabilirea, modificarea sau stingerea raportului juridic de drept procesual civil privită sub acest aspect forma este inerentă oricărui act juridic

În opinia prof. E. Herovanu, într-un înțeles larg, actele de procedură ar însemna orice operație juridică efectuată în materie, fie de părți, fie de organele justiției. Din acest punct de vedere, forma de procedură este ceea ce legea prescrie, iar actul de procedură este forma adusă la îndeplinire. Așa fiind, dispozițiile art. 166 CPC al RM ar constitui forma procedurală a chemării în judecată, iar cererea de chemare în judecată ar fi actul de procedură.

Definiția enunțată mai sus are meritul de a face legătura necesară între actele de procedură și temeiul, izvorul lor unic – formele de procedură. În schimb lasă nelămurită expresia „operațiune juridică”, care, de fapt, acoperă totalitatea actelor de procedură.

În înțelesul curent, însă – arată același autor – actele de procedură sunt toate înscrisurile menite a constata îndeplinirea unora din formele de procedură. Ele sunt instrumentul probatoriu al formelor, în același chip cum, în altă materie actele încheiate de părți sunt dovada convențiilor și dispozițiilor lor nu toate formele de procedură se cer a fi constate prin acte scrise; toate actele de procedură sunt însă, necesarmente, forme de procedură. La o primă privire, afirmațiile autorului par nu numai imprecise, dar și contradictorii.¹³

Într-adevăr, dacă actele de procedură sunt orice operațiune juridică, atunci nu este de înțeles cum, în mod curent, actele de procedură sunt toate înscrisurile care constată îndeplinirea unora din formele de procedură. Apoi, afirmația „toate actele de procedură sunt... necesarmente, forme de procedură”, pare a evoca ideea unei confuzii între cei doi termeni.

Am spus că este vorba numai de o aparență deoarece, la un examen mai atent observăm că afirmațiile de mai sus pornesc de la presupuziția unei judecăți implicite. Adică: orice act de procedură se subsemnează noțiunii cele mai generale de operațiune juridică, care include atât actele juridice în sens de manifestări de voință, cât și faptele juridice, constând în operațiuni materiale; în mod curent obișnuit, actele de procedură iau forma unor înscrisuri constatatoare, ele făcând dovada că anumite forme de procedură au fost aduse la îndeplinire, deși nu toate formele de procedură se cer a fi constatate prin acte scrise. Totuși, afirmația, „toate actele de procedură sunt forme de procedură” lasă să se mențină confuzia, aceea de a considera că toate actele de procedură sunt expresia formelor de procedură, adică actele de procedură sunt formele de procedură aduse la îndeplinire.

În opinia proceduristului I. Stoenescu, actul de procedură este conceput ca orice act făcut în cursul și în cadrul procesului civil de instanța de judecată, de organele auxiliare ale acesteia, precum și de ceilalți participanți la proces, în legătură cu activitatea lor procesuală.

Considerăm că definiția reprodușă mai sus nu este suficient de precisă vizând mai degrabă o definiție *lato sensu* a actului de procedură; ea este numai parțial exactă, întrucât nu cuprinde trăsăturile esențiale ale actelor de procedură. Determinarea corectă a conceptului de act de procedură nu este lipsită de implicații practice, căci o asemenea determinare vizează condițiile de validitate a acestora, sancțiunea nulității etc.¹⁴

Astfel, definind actul de procedură „ca fiind orice act făcut în cursul și în cadrul procesului civil...”, nu se reușește să se pună în evidență natura specifică și poziția actelor de procedură în desfășurarea procesului civil, ca o manifestare de voință cu efecte juridice care determină în mod direct conținutul procesului. Pe de altă parte, din definiția supusă analizei, nu rezultă suficient de clar, dacă expresia „orice act” se referă numai la acte în sens de operație juridică sau la acte în sens de înscris probator, ori, dimpotrivă și la unele și la altele.

Apoi, prin formularea „orice act făcut în cursul și în cadrul

procesului civil... în legătură cu activitatea lor procesuală”, s-ar înțelege că și alte acte, altele decât cele prevăzute de lege ar putea constitui acte de procedură, ceea ce după părerea noastră apare inexact. În sfârșit, nu se subliniază ca un element esențial al actului de procedură, forma în care urmează a fi îndeplinit; fondul fiind intim legat de formă, neîndoios, așa cum am arătat noțiunea de act o cuprinde.

În opinia autorilor Henry Solus și Roger Perrot, termenul de „act de procedură” are o semnificație precisă. Într-adevăr, când se vorbește despre un „act de procedură”, arată autorii de mai sus, se desemnează nu numai actul de voință însuși, dar și înscrisul care îi servește ca mod de exprimare necesară. Această accepțiune se explică prin importanța pe care dreptul judiciar privat o acordă formelor, în special înscrisului, considerat ca factor de securitate, de ordine și de precizie, care singure permit conservarea probei operațiunilor îndeplinite, a conținutului lor exact și, deasemenea, a datei când au fost făcute. Elementul oral nu este străin procedurii moderne. Dar de o manieră generală, în dreptul judiciar privat, actul de voință inform este despuiat de orice eficacitate juridică; și aceasta, pentru că distincția clasică între „negotium” și „instrumentum” nu mai are aceeași valoare. Fondul fiind intim legat de formă, noțiunea actului de procedură se întinde numai asupra înscrisului care, în mod obligatoriu, trebuie să fie întocmit de observarea formalităților impuse de lege.

Sunt contribuții deosebit de interesante făcute în sprijinul aceleași dualități: negotium – instrumentum, dar afirmația „noțiunea de act de procedură se întinde numai asupra înscrisului”, ni se pare reduționistă, chiar inexactă, și aceasta pentru că actul de voință și înscrisul care îl constată sunt două acte de procedură distincte, cărmuite de reguli de procedură proprii.¹⁵

Sunt și autori care subliniază dublul sens al noțiunii de „act de procedură” dint-un alt unghi de vedere. Jean Vincent și Serge Guinchard scriu: „Cuvântul „act” relevă mai multe sensuri. În sens formal el este un înscris necesar pentru validitatea sau pentru dovada unei situații juridice (instrumentum). Din punctul de vedere al fondului, este o manifestare de voință destinată să producă efecte juridice (negotium)”.¹⁶

În opinia acelorași autori, dacă în plan teoretic distincția clasică din dreptul civil între negotium și instrumentum își păstrează în întregime interesul și în procedură, în mod practic, însă actul de voință al unei părți rămâne fără valoare, atunci când nu își găsește expresia într-un înscris prevăzut a avea acest efect¹⁷.

În prezența teoriei actului juridic civil, cu caracterul său exhaustiv și cuprinzător, s-ar părea că nimic nu este mai simplu decât de a transpune această teorie în procedura civilă. Tentația decurge din afirmația cunoscută: actul juridic civil este o manifestare de voință săvârșită anume cu scopul de a da naștere unor efecte juridice.

Pe de altă parte, dreptul procesual civil reprezintă aspectul sancționator al dreptului material, căci dreptul procesual civil reglementează formele și mijloacele prin care se asigură realizarea drepturilor și obligațiilor juridice, atunci când acestea nu se realizează voluntar. S-a subliniat chiar că norma procesuală este subordonată normei de drept substanțial, că pentru determinarea exactă a înțelesului normei procesuale trebuie să se pornească de la cuprinsul normei de drept substanțial. Altfel, există riscul unei nejustificate autonomizări a normei de drept procesual, a unei fetișizări a acesteia. În alte cuvinte, caracterele dreptului material determină caracterele dreptului procesual.¹⁸

Într-adevăr, în literatura de drept civil s-a remarcat că de esența oricărui act este tocmai manifestarea de voință făcută în scopul constituirii, modificării sau stingerii anumitor raporturi juridice.¹⁹

De aici și până la admite că „actul de procedură”, generator și el de efecte juridice, este o varietate a actului juridic civil, numai este decât un pas. De altfel, pasul a și fost făcut, susținându-se că, deși între actul juridic civil și actul de procedură civilă există unele deosebiri, actul de procedură este „o categorie a actului juridic civil”.²⁰ Afirmația este riscantă, întemeindu-se integral pe o confuzie. Actul de procedură civilă, ca orice act juridic: civil, penal, administrativ, disciplinar, procesual etc, este producător de efecte juridice specifice, ceea ce înseamnă că actul de procedură civilă este o varietate a actului juridic, ci nu a actului juridic civil.

Actul juridic civil, ca manifestare unilaterală, bilaterală sau multilaterală de voință se deosebește de faptul juridic în sens restrâns prin aceea că este săvârșit anume în scopul de a da naștere, de a transmite sau stinge un raport juridic civil. Dimpotrivă, actele de procedură civilă, cu excepția tranzacției, care este un contract judiciar, nu sunt săvârșite în scopul creării, modificării sau stingerii unui raport juridic civil, ci în scopul realizării unui drept deja constituit, dar contestat sau privind lucrurile din punct de vedere al părții pârâte, pentru a obține respingerea acțiunii, chiar atunci când cererea în justiție are ca obiect recunoașterea unui drept, pretenția este determinată de negarea dreptului de către partea adversă. Cererea introductivă de instanță este un act juridic de voință

unilaterală, care creează un raport de drept procesual și nu de drept civil, întrucât obligă instanța să instrumenteze, să judece și să soluționeze procesul astfel declanșat și pe pârât să recunoască sau să conteste dreptul reclamat. Deci, actul de procedură este un act al procesului civil, iar nu act juridic civil.²¹

Ne interesează în ce măsură teoria actului juridic civil poate fi transpus în procedura civilă sau măcar adaptată necesității procesului civil.

Termenul de „act juridic civil” are o dublă semnificație:

- a) de manifestare de voință săvârșită în scopul de a produce efecte juridice, adică operațiune juridică ce are loc, însuși actul juridic;
- b) de înscris constatator al operațiunii juridice propriu – zise, menit să probeze actul juridic civil. Înscrisul întocmit în formă autentică reprezintă uneori o condiție de valabilitate a unor acte juridice civile, de exemplu, în cazul testamentului autentic, alteori, înscrisul îndeplinește numai o funcție probatorie la care părțile recurg, date fiind limitele în care se poate face dovada cu martori. În fine, forma scrisă îndeplinește funcția de publicitate a unor acte juridice de înstrăinare a proprietății imobiliare sau a drepturilor reale ce se pot ipoteca.

În procedură se aplică alte reguli:

- a) în primul rând, deși este adevărat că preponderența formei în materie procedurală are drept efect că un număr important de acte procesuale trebuie exprimate în scris, există multe alte acte de procedură care nu trebuie să ia forma scrisă, constituindu-se în act de procedură în afară de încheierea unui înscris și chiar independent de încheierea acestuia;
- b) în al doilea rând, unele acte procedurale reprezintă adevărate manifestări de voință, având anume ca scop să creeze, să modifice sau să stingă un raport juridic, cum sunt cererea de chemare în judecată, tranzacția ș.a. În alte cazuri însă actul de procedură constă într-o simplă operație prin care se urmărește îndeplinirea sau constatarea unui fapt material, precum prezentarea părții în instanță propunerea orală a unor probe când elementul voinței nu este atât de pregnant;
- c) în al treilea rând, nu trebuie pierdut din vedere că semnificația exactă a actului juridic este însăși operațiunea juridică. Faptul că în limbajul curent prin act juridic civil se desemnează și înscrisul, instrumentul constatator al actului, nu trebuie să ne conducă la o confuzie. În procedură, însă, situația este alta, deoarece actul de procedură este

atât operațiune juridică propriu – zisă, cât și înscrisul care o constată, înscrisul fiind considerat el însăși operație juridică. Altfel spus, operațiunea în sine și actul care o constată sunt acte de procedură distincte.²²

Ovidiu Ungureanu mai evidențiază următoarele distincții între aceste două categorii de acte și anume:

- sub aspectul laturii cantitative, actele juridice civile concretizează atât manifestări unilaterale de voință cât mai ales manifestări bilaterale sau multilaterale de voință ale unor subiecte de drept, persoane fizice sau juridice, or, cea mai mare și importantă parte din categoria actelor de procedură civilă constituie manifestări de voință unilaterală. Astfel, toate actele instanței sunt fără excepție acte unilaterale; pe de altă parte, actele părților, deși pot avea caracterul unor acte bilaterale de voință, se observă că această din urmă categorie este puțin numeroasă. De exemplu, renunțarea la acțiune poartă caracterul unui act de procedură unilateral; în mod evident poartă un caracter unilateral și așa acte ca: cererea de chemare în judecată, cererea reconvențională, recunoașterea acțiunii și alte cereri ale părților. În mod incontestabil și actele instanței se înfățișează ca manifestări ce exprimă voința unei autorități publice producătoare de efecte juridice, ca de exemplu, hotărârea și încheierile instanței cu referire la actele instanței de remarcat totuși că în cazul actelor ce se efectuează de către instanță la cererea părților, manifestarea de voință apare diferit. Nu putem ezita în a spune că un astfel de act al instanței își păstrează nealterat caracterul de act juridic unilateral, numai că este de observat că de la caz la caz – un asemenea act ia naștere numai datorită manifestării de voință a părții care a solicitat actul, iar în cazul unor acte instanța singură nu poate să procedeze la efectuarea lor. Deci, în aceste situații, actul de procedură al instanței este și rolul manifestării de voință al părții respective și numai astfel își găsește expresia în actul autoritar al instanței. Or, o atare constatare particularizează și ea, actul de procedură față de actul juridic civil;
- de cele mai multe ori actele de procedură întruchipează întrunirea manifestării de voință a uneia din părți sau a mai multora aprobativă sau dezaprobativă cu voința instanței. Desigur, un eventual acord între părți și instanță sau numai între părți cu privire la efectuarea unui anumit act, nu echivalează nicidecum cu acordul de voință din dreptul civil;
- actele juridice civile produc efecte în cazurile anume prevăzute de

lege, numai în temeiul manifestării de voință, adică numai în temeiul unor acțiuni voliționale ale persoanelor fizice și juridice, săvârșite în scopul de a produce efecte juridice de drept civil. În legătură cu actele săvârșite de instanță, deși este evident că acestea produc efecte tot în temeiul unor acțiuni voliționale, este de remarcat faptul că, spre deosebire de actele juridice civile îndeplinirea lor nu depinde și nu poate fi refuzată după bunul plac al judecătorului, deoarece acesta este investit cu atribuții judiciare, iar neefectuarea unui anumit act antrenează, după caz, sancțiuni procedurale (inclusiv disciplinare). Deși actele părților din proces au aceeași trăsătură comună cu actele de drept civil, în unele cazuri, în lipsa unor atari manifestări de voință, instanța poate ordona efectuarea lor, iar uneori le poate suplini cu efectuarea altora;

- în raportul de drept civil, poziția subiecților de drept nu se află într-un raport de subordonare, ci într-unul de egalitate juridică, pe când în dreptul procesual civil, egalitatea privind efectuarea actelor de procedură se menține numai cu privire la părțile din cadrul procesului, între ele, nu însă și cu privire la instanță, căci părțile au o poziție de subordonare față de instanța care este obligată să le cenzureze actele. Așa de exemplu, părțile au dreptul să propună efectuarea unor anumite acte, dar actele respective nu se vor materializa decât dacă instanța le admite și dacă ordonă în acest sens;
- actele de procedură civilă ale părților nu trebuie confundate cu actele de drept civil, nici din punct de vedere al finalității lor, actele juridice civile au ca scop constituirea unor raporturi, adică crearea de drepturi și obligații. În schimb actele de procedură se aduc la îndeplinirea în legătură cu drepturile și obligațiile procesuale recunoscute sau impuse părților. Drepturile și obligațiile prevăzute de legea procesuală, precum și actele în care se concretizează, au ca scop soluționarea litigiului între părți și restabilirea drepturilor subiective încălcate.²³

În fine, din considerațiile de mai sus rezultă că actele de procedură și actele juridice civile au un conținut; actele de procedură, având o existență de sinestătătoare urmează să fie deosebite de cele destinate să constate doar anumite manifestări de voință.

Literatura și practica de drept procesual civil folosește diferite expresii, reprezentând actele de procedură: „act procedural”, „act procesual”, „act de procedură”.²⁴

Legislația penală face o separare clară între aceste noțiuni. Astfel prin act procesual se înțelege instrumentul juridic prin care sunt exercitate

drepturile și prerogativele organelor judiciare și ale subiecților procesuali, în timp ce prin actul procedural este desemnat mijlocul juridic prin care se aduce la îndeplinirea sarcina ce decurge din mijloacele procesuale și din măsurile procesuale intervenite în cursul procesului penal. Actele procedurale implică existența prealabilă a actelor procesuale, caracterizându-se ca acte derivate din acestea. De exemplu, constituie acte procesuale: dispunerea începerii urmăririi penale, a clasării, a neîncheierii urmăririi penale etc, iar ca acte procedurale: întocmirea unei ordonanțe, emiterea unei citații, redactarea rechizitoriului etc.²⁵

După opinia unor autori de drept procesual penal prin act procedural se înțelege mijlocul prevăzut de legea procesuală prin care se exercită un drept sau se îndeplinește o dispoziție în cadrul procesului penal; actul procedural este un document, un înscris constatator în care se concretizează actul procesual (citația, procesele – verbale, declarațiile martorilor etc). Cu alte cuvinte se consideră că actul procedural constituie înscrisul în care se încorporează actele procesuale.²⁶

S-au mai stabilit, tot în literatura de drept procesual penal, că dacă actele procesuale constituie latura mobilă dinamică a procesului, actele procedurale reprezintă, dimpotrivă, latura instrumental statică, pur formală, conservatoare a procesului penal; că, în timp ce actul procesual constituie o condiție de validitate a actului procedural, acesta din urmă constituie o condiție de valabilitate, de recunoaștere a actului procesual.²⁷

Cu toate că din punct de vedere metodologic distincția dintre actele procesuale și actele procedurale apare justificată, considerăm că totuși ea nu corespunde unei nevoi practice, ci eventual doar uneia teoretice, astfel că, în procesul civil, ar complica în mod inutil această instituție și nu trebuie uitat că dezideratul procedurii civile este, pe cât posibil, simplificarea ei.

În literatura juridică de drept procesual civil s-au dat mai multe definiții actului de procedură. Astfel, Ilie Stoenescu și Savelly Zilberstein²⁸ definesc actul de procedură ca fiind orice act făcut în cursul și în cadrul procesului civil de către instanța de judecată și ceilalți participanți la proces, legat de activitatea procesuală a acestora.

Este o definiție devenită tradițională, îmbrățișată aproape unanim, în doctrină și jurisprudență; în ultimul timp i s-au adus, totuși, unele completări și precizări.

Dincolo de simplitatea exprimării și în consecință, a accesibilității sale, valoarea acestei definiții rezidă în aceea că, pentru prima dată, se subliniază faptul că actele de procedură sunt făcute în cursul și în cadrul

procesului, precum și că acestea sunt expresia activității procesuale a tuturor participanților la proces.

Dacă se poate aduce, totuși, o critică acestei definiții, este că ea nu indică un termen general în măsură să cuprindă trăsătura comună a actelor de procedură, preferând să evoce aceeași idee în cuvinte diferite.

Dumitru Radu²⁹ definește actul de procedură ca orice manifestare de voință și orice operație făcută în cursul și în cadrul procesului civil, de către instanța de judecată, părți sau ceilalți participanți la proces în legătură cu exercitarea drepturilor sau îndeplinirea obligațiilor procesuale.

În această definiție se consideră că termenii cei mai generali, care pot să proiecteze orice acte de procedură sunt: manifestările de voință și operațiunile juridice, înțelegându-se de aici că manifestările de voință sunt altceva decât operațiuni juridice, ceea ce ni se pare inexact.

Aceeași definiție tradițională a fost criticată mai ales pentru că definește actul de procedură *loto sensu*, precum și pentru că nu subliniază suficient de clar dacă actul de procedură este numai *operația juridică* sau și înscrisul probator, ori și una și alta propunându-se următoarea definiție a actului de procedură, ca fiind acea manifestare de voință și operație juridică concretizată în forma prevăzută de lege, făcută în cursul ori în cadrul procesului civil, de către instanța de judecată sau ceilalți participanți la proces.³⁰

Și în această definiție, manifestările de voință ale părților se consideră a fi altceva decât operații juridice, ceea ce nu ni se pare exact. Apoi în opinia acestui autor, actele de procedură par a fi făcute fie în cursul, fie în cadrul procesului civil, deși, dacă sunt făcute în cursul procesului, nu pot fi făcute în afara cadrului său și invers.

Viorel Mihai Ciobanu definește actul de procedură ca fiind orice act (operațiune juridică sau înscris) făcut pentru declanșarea procesului, în cursul și în cadrul procesului civil de către instanța judecătorească, părți și ceilalți participanți la proces, legat de activitatea procesuală a acestora.³¹

În această definiție se subliniază două lucruri esențiale: că în procedură „operațiunea juridică” și „înscrisul” care o constată sunt două acte de procedură distincte și că actele de procedură sunt expresia variatelor activități procesuale ale părților, celorlalți participanți la proces și ale instanței de judecată. Faptul de a nu se considera înscrisul ca fiind el însuși o operațiune juridică, este de natură a nu sublinia suficient deosebirea de actele juridice civile.

Conceptul de „act juridic”, căruia i se subliniază cu particularitățile sale și actul de procedură nu aparține dreptului civil și nici dreptului procesual civil, el este în chipul cel mai evident un concept al Dreptului deoarece se constituie ca un produs al abstractizării și generalizării fenomenelor juridice și odată constituit, exercită o puternică influență atât asupra practicii judiciare în ansamblul său, cât și, printr-o nouă generalizare, asupra propriei îmbogățiri.

Dar fenomenele juridice sunt ca orice fenomene de viață, inepuizabile cantitativ, de aceea conceptele nu le pot cuprinde niciodată integral. Conceptele juridice conțin însă esențialul și, totodată ceea ce este comun acestor fenomene, iar odată constituite, ordonează diversitatea lucrurilor.

Vom vedea astfel, că o trăsătură primordială a conceptului de „act de procedură” constă în aceea că el posedă proprietatea *integralității*: ansamblul este condiționat de elementele componente, iar acestea sunt supuse unei acțiuni integratoare din partea conceptului. Conceptul de „act de procedură” are proprietăți pe care nu le are fiecare din elementele sale – actele de voință, înscrisurile constatatoare, operațiile materiale; altfel spus; el nu este reductibil la proprietățile nici uneia dintre componentele sale, luate izolat.

O altă trăsătură importantă a conceptului „act de procedură” este aceea de a se constitui numai într-un anumit fel, adică într-un fel care este numai al său, într-un fel necesar. Altfel spus, actul de procedură este aici și oricând același.

Astfel se explică faptul că conceptul de „act de procedură” are o „biografie” proprie și distinctă în care este înscrisă întreaga sa capacitate de a ordona și sistematiza activitatea procesuală judiciară. De aici se desprinde și altă concluzie: faptul că legea procesuală civilă nu definește conceptul de „act de procedură” nu constituie, cum par a crede unii autori, un teren de natură să permită aproximarea, arbitrariul ori un anume voluntarism sau capriciu din partea interpretului, fiindcă conceptul de „act de procedură” este atât de exclusivist încât respinge nu numai varietăți de definiții, ci și orice element, trăsătură sau aspect care îi sunt „genetic” improprii; după cum nu poate fi lăsat în afara conceptului nimic din ceea ce este în mod obiectiv necesar.

Astfel, nici o operațiune juridică săvârșită de părți nu se va constitui într-un act de procedură, dacă aceasta nu are loc în cursul și în cadrul procesului, după cum nu toate operațiile juridice ale părților se constituie în acte de procedură, dacă nu sunt expresia unor activități

procesuale concrete, ce se circumscriu raportului procesual dat.

În fine, particularitatea ultimă a conceptului de „act de procedură” constă în aceea că el este oricând și în orice proces civil demonstrabil, asemeni oricărei teorii, în care fiind confirmate prin observații repetate și încercări provocate, se constituie într-o cunoștință certă, adică științifică. Așadar, conceptul de „act de procedură” este verificabil și apt de a rezista oricărei probe.

Pornind de la aceste premise vom reține următoarele:

- 1) Noțiunea de „act de procedură” reprezintă expresia abstractă a tuturor activităților procesuale săvârșite de participanții la proces și de instanța de judecată. Așa se explică de ce legea de procedură nu dispune ca părțile și instanța de judecată să săvârșească acte de procedură, ci care sunt activitățile concrete ce trebuie sau care pot fi săvârșite de către aceștia, condițiile de formă ale acestor activități, termenele și locul, sau momentul săvârșirii lor, ca și consecințele pe care ele le produc. Conceptul de „act de procedură” este, deci, „numele comun” pe care legea îl dă acestor activități, dar fiecare dintre ele are „numele său propriu” (cererea de chemare în judecată, referința, hotărârea judecătorească, apelul, recursul), trebuind să fie săvârșite cu respectarea formelor legale;
- 2) Din enumerarea activităților procesuale ale părților se degajă o categorie de acte, constituite din acte săvârșite anume pentru a crea, modifica sau stinge raporturi de drept substanțial deduse judecății și, totodată, de drept procesual. Unele din aceste acte juridice sunt de formațiune bilaterală, iar altele de voință unilaterală;
- 3) În procedură disocierea între operațiune juridică și în scris nu poate fi făcută, deoarece toate actele de procedură, inclusiv înscrisurile se constituie în operațiuni cu semnificație juridică. Pornind de la aceeași constatare, într-o definiție a „actului de procedură” nu este cazul a se face o disociere între „operațiunile juridice” și „înscrisurile constatatoare”, deoarece în procedură înscrisurile sunt ele însele operațiuni juridice, chiar dacă atât unele cât și celelalte, corespund unor forme de procedură proprii;
- 4) Rezultă că rațiunea de fi a oricărui act de procedură este de a răspunde scopului și finalității pe care legea de procedură le atașează acestor acte, care se săvârșesc în legătură cu îndeplinirea drepturilor și obligațiilor procesuale ale tuturor participanților la proces. În consecință, activitatea procesuală a participanților la proces trebuie să fie săvârșită în cursul și în cadrul procesului, fiindcă numai astfel

pot fi luate în considerare la definirea actului de procedură. Se ridică totuși o problemă: cerința că actul de procedură să fie făcut „în cursul” și „în cadrul procesului” este alternativă sau cumulativă? Am menționat deja că în opinia lui O. Ungureanu, se susținea că operațiile juridice constitutive de acte de procedură pot fi făcute „în cursul” ori „în cadrul procesului civil”³²

Considerăm că cele două condiții sunt cumulative. Într-adevăr, o operațiune sau un înscris constatator al acesteia, făcute de către o parte din proces în proces, dar în afara cadrului procedural fixat în principal prin cererea de chemare în judecată, nu îndeplinesc condiția de a fi acte de procedură în sensul pe care îl discutăm.

Reieșind din argumentele enunțate care susțin și fundamentează opinia autorului M. Popa, ne raliem și noi soluției de a defini *actul de procedură civilă* ca fiind: orice operațiune juridică (manifestare de voință, înscris sau fapt material), săvârșită de părți, de alți participanți la proces, de instanța de judecată și auxiliarii acesteia, în cursul și în cadrul procesului, legată de activitatea procesuală a acestora.³³

După ce am reușit să definim actele de procedură civilă, menționăm că actele au o importanță căvârșitoare în procesul civil căci ele, constituind cadrul legal al procesului reflectă poziția și manifestările de voință atât a părților cât și a instanței de judecată. Importanța actelor de procedură civilă este incontestabilă, căci în lipsa acestora activitatea procedurală nu poate fi concepută. Din acest punct de vedere situația este asemănătoare cu aceea a părților din proces, astfel, părțile sunt necesare procesului, după cum și procesul este necesar părților. Numai că părțile sunt o premisă necesară a procesului. Dar chiar și exercițiul acțiunii civile se realizează prin intermediul unui act procedural – cererea de chemare în judecată – astfel cum, de altfel, procesul se finalizează tot printr-un act procedural.

Între actele procedurale menționate se interpun un ansamblu de acte procedurale, toate destinate să impulsioneze soluționarea procesului civil și să determine în final pronunțarea unei decizii definitive asupra litigiului. Pe de altă parte, actele de procedură reprezintă și mijloace prin intermediul cărora părțile își exercită drepturile și își îndeplinesc adeseori obligațiile procesuale.

De o importanță particulară sunt actele scrise ale participanților procesuali. Acestea fixează mai bine elementele judecății și cadrul dezbaterilor ceea ce permite ulterior și exercitarea unui control judiciar eficient asupra hotărârilor pronunțate de către instanțele judecătorești

inferioare.³⁴

Actele de procedură civilă au, de regulă, o existență relativă. De exemplu, hotărârea instanței prin care se pune capăt judecării, deși la prima vedere apare ca un act independent, în realitate este opera întregii activități procesuale a tuturor participanților.

Actele de procedură civilă sunt acte complexe, deoarece, în majoritatea cazurilor declanșează activitatea mai multor participanți. De exemplu, citația prin care un martor este chemat în fața instanței, este actul de procedură care cuprinde activitatea instanței de judecată, a părților din proces, a agentului însărcinat cu înmânarea ei, precum și activitatea respectivei persoane chemate în fața instanței în această calitate.

În fine, actele de procedură se întocmesc succesiv, unele neputând fi întocmite sau aduse la îndeplinire înaintea altora. De exemplu, cererea de chemare în judecată este actul de procedură care declanșează procesul și nici un alt act nu poate fi îndeplinit înaintea acestuia (exceptând asigurarea dovezilor în unele situații); sau hotărârea judecătorească este actul final și de dispoziție care nu poate fi dat înaintea îndeplinirii celorlalte acte de procedură.³⁵

Deci, actele de procedură reprezintă mijloacele juridice specifice, puse de legiuitor la dispoziția instanței de judecată sau a părților participante la procesul civil, ele fiind componente ale procesului, contribuie într-un mod substanțial la realizarea funcțiilor procesului, la restabilirea – în baza legii a acelor raporturi juridice care au fost încălcate sau nesocotite.

Într-un sens restrâns, actele de procedură au diverse funcții; în raport cu faza procesuală în care ele trebuie îndeplinite sau a termenului în care legea prescrie îndeplinirea lor. Astfel, cererea de chemare în judecată și cererea reconvențională, pe lângă faptul că sesizează instanța, au menirea de a reclama în justiție drepturi încălcate sau considerate a fi încălcate de partea adversă.

Încheierile de ședință, citațiile, procesele – verbale în care se consemnează declarațiile martorilor au numai menirea de sine stătătoare prin care se asigură aplicarea legii sau a unor principii de bază a procesului civil, ci au și funcția de conducere a procesului, după cum tot astfel, hotărârea judecătorească nu reprezintă numai actul prin care se statuează asupra judecării deduse, ci și prin actul final. Pe un plan mai îndepărtat, o hotărâre judecătorească are și o valoare etică și deci implicit o funcție educativă etc.

După modul în care actele de procedură sunt redactate, se poate verifica respectarea legii în procesul civil. Este necesar însă că tehnica de redactare a actelor de procedură să răspundă imperativelor procesului civil care distinge, mai ales, prin simplitate, operativitate și exactitate.

Având în vedere că dreptul se modifică și se transformă ca orice lucrare omenească, și dispozițiile procedurale care nu mai corespund noilor relații trebuie modificate sau înlocuite prin altele adecvate, capabile a asigura efectuarea actelor de procedură într-un răgaz scurt, fără cheltuieli inutile și cu garantarea drepturilor procesuale ale părților în procesuate.³⁶

Actele de procedură au un conținut variat. Astfel, există acte de procedură, conținutul cărora formează o manifestare de voință, ca de exemplu, cererea de chemare în judecată, tranzacția de împăcare a părților în vederea stingerii procesului dintre ele; acte conținutul cărora cuprinde exprimarea cunoașterii unor împrejurări (mărturia unei persoane) sau a unor cunoștințe de specialitate (rapoarte de expertiză); acte conținutul cărora îl formează activitatea de percepție, raționament și de dispoziție a instanței, cum sunt perceperea și aprecierea probelor, darea soluției.

Necătând la faptul că actele de procedură au un conținut variat, totuși unele forme sunt comune tuturor actelor de procedură. Întrebarea este: care sunt limitele peste care actele de procedură devin iraționale? Este o întrebare care ne obligă să examinăm condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un act de procedură, defectele și inconvenientele acestora, precum și ameliorările ce se cer a fi aduse în privința actelor de procedură.

Referințe bibliografice:

¹ O. Ungureanu, Actele de procedură în procesul civil (la instanța de fond), București, Casa de editură și presă „Șansa” – SRL, 1994, pag. 9.

² I. Leș, Tratat de drept procesual civil, București, Ed. All Beck, 2001, pag 240 – 241

³ O. Ungureanu, op. cit., pag. 10

⁴ O. Ungureanu, Nulitățile procedurale civile, București, Ed. All Beck, 1998, pag. 8

⁵ I. Deleanu, Tratat de procedură civilă, Arad, Ed. Servo – Sat, 200, pag. 221.

⁶ Idem

⁷ M. Popa, Teoria generală a nulității actelor de procedură civilă, București, Ed.

All Beck, 2003, pag. 34

⁸ V. M. Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, vol. I., București, Ed. Național, 1996, pag. 454.

⁹ O. Ungureanu, *Actele...* op. cit., pag. 29

¹⁰ E. Herovanu citat de V.M. Ciobanu, op. cit., pag. 454

¹¹ O. Ungureanu, *Nulitățile...*, op. cit., pag. 9

¹² Idem

¹³ M. Popa, op. cit. pag. 73

¹⁴ O. Ungureanu, *Actele...* op. cit., pag. 12 - 13

¹⁵ M. Popa, op. cit., pag. 74

¹⁶ J. Vincent, S. Guinchard, *Procedure civile*, Paris, Ed. Dalloz, 2001, pag. 591

¹⁷ Idem, pag. 397

¹⁸ O. Ungureanu, *Actele...*, op. cit., pag. 15

¹⁹ D. Cosma, *Teoria generală a actului juridic civil*, Bucuraști, Ed. Științifică 1969, pag. 14

²⁰ O. Ungureanu, *Actele...*, op. cit., pag.15

²¹ M. Popa, op. cit., pag. 67 – 68

²² Ibidem, 69 - 70

²³ O. Ungureanu, *Actele...*, op. cit., pag 15 - 18

²⁴ F. Măgureanu, *Drept procesual civil*, București, Ed. All Beck, 2001, pag. 187

²⁵ N. Iliescu. V. Dongoroz citați de F. Măgureanu, op. cit., pag. 187

²⁶ M. Basarab, cutat de O. Ungureanu, *Actele...*, op. cit., pag. 12

²⁷ N. Giurgiu, citat de O. Ungureanu, *Actele...*, op. cit., pag 12

²⁸ I. Stoenescu, S. Zilberstein, *Taratat de drept procesual civil*, Teoria generală, București, Ed. Didact. și Pedag. 1967, pag. 405

²⁹ D. Radu, *Dicționar de drept procesual civil*, București, Ed. Științific și Enciclopedică, 1983, pag. 12 - 13

³⁰ O. Ungureanu, *Actele...*, op. cit., pag. 14

³¹ N. M. Ciobanu, op. cit., Vol. I, pag. 455

³² O. Ungureanu, *Actele...*, op.cit., pag. 14

³³ M. Popa, op.cit., pag. 77 - 103

³⁴ I. Leș, *Drept procesual civil*, București, Ed. Lumina – Lex, 2002, pag. 166

³⁵ D. Radu, Gh. Durac, *Drept procesual civil*, Iași, Ed. Junimea, 2001, pag. 199.

³⁶ O. Ungureanu, *Actele...*, op. cit., pag. 26 – 27.